§ 8. Міжасобасныя адносіны

Дзе ёсць гвалт — няма сяброўства і кахання?

Узроўні міжасобасных адносін

Віды міжасобасных адносін. На працягу ўсяго жыцця кожны чалавек выстройвае адносіны з іншымі людзьмі. Можна сказаць, што першасным узроўнем міжасобасных адносін з'яўляецца простае *знаёмства*. Да знаёмых належаць усе людзі, якіх вы ведаеце асабіста. Гэта максімальна шырокае кола людзей, з якімі ўзнікаюць міжасобасныя адносіны.

Наступным узроўнем можна назваць *прыяцельства*. У адрозненне ад проста знаёмых паміж людзьмі, якія знаходзяцца ў стане прыяцельства, існуюць узаемная сімпатыя, жаданне кантактаваць, разам бавіць вольны час. Асаблівым відам міжасобасных адносін з'яўляецца *таварыства*, заснаванае на сумеснай дзейнасці і дасягненні агульных мэт. *Сяброўства* грунтуецца на высокай ступені даверу людзей адно аднаму, узаемнай сімпатыі і бескарыслівых матывах.

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

Каханне **— гэта найвышэйшы ўзровень развіцця міжасобасных адносін, пачуццё глыбокай прыхільнасці і скіраванасці да іншага чалавека, пачуццё глыбокай сімпатыі. На працягу ўсёй чалавечай гісторыі каханне з'яўляецца адной з асноўных тэм у філасофіі, літаратуры, тэатры і кіно.**

Большасць людзей марыць спаткаць у сваім жыцці сапраўднае каханне. Што значыць «я кахаю»? ■

Лічыцца, што пра каханне ўсё сказалі яшчэ старажытныя грэкі, якія выкарыстоўвалі для гэтага сем паняццяў:

Ян Матэйка.
Жыгімонт Аўгуст з Барбарай

- эрас — гарачае каханне-захапленне, якое імкнецца да фізічнай блізкасці;
- людус — каханне-гульня, якое не вылучаецца глыбінёй пачуцця, арыентавана на задавальненне, даволі лёгка дапускае магчымасць здрады;
- сторге — спакойнае, цёплае і надзейнае каханне-сяброўства, каханне-пяшчота;
- прагма — разважлівае каханне, якое лёгка паддаецца свядомаму кантролю, каханне па разліку;
- манія — каханне-апантанасць, для якога характэрна залежнасць ад аб'екта цягі;
- агапэ — бескарыслівая самаахвярнасць (напрыклад, любоў да блізкага);
- філія — любоў паміж бацькамі і дзецьмі.

Ці актуальныя ўяўленні старажытных грэкаў сёння? ■

Якая легенда Нясвіжскага замка звязана з гісторыяй кахання Жыгімонта Аўгуста і Барбары Радзівіл? Назавіце вядомыя вам мастацкія творы (літаратурныя, музычныя), у якіх паказаны вобразы закаханых Барбары і Жыгімонта. ■

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

Каханне часта суадносіцца з высокім рамантычным ідэалам духоўнай і пачуццёвай блізкасці. Пры гэтым каханне настолькі ідэалізуецца, што ў скептыкаў узнікаюць сумненні ў тым, ці існуе яно ў штодзённым жыцці.

Што такое каханне?

Love is... — вядомы комікс, які існуе з 1970-х гг. да цяперашняга часу. Малюнкі розных праяў узаемаадносін хлопчыка і дзяўчынкі з кароткім гумарыстычным азначэннем кахання сталі вельмі папулярныя.

Даведайцеся, якая рэальная гісторыя кахання ляжыць у аснове комікса. ■

Ці магчыма даць адзінае азначэнне каханню? Прапануйце свой працяг фразы: «Каханне — гэта...» Чым адрозніваецца каханне ад закаханасці? ■

Ад чаго залежыць, якія ў нас складуцца адносіны з іншым чалавекам? Застанёмся мы проста знаёмымі або зробімся сябрамі, будзем варагаваць або пакахаем адно аднаго? Міжасобасныя адносіны шмат у чым залежаць ад нашага ўспрымання іншага чалавека. Колькі разоў наша першае ўражанне пра іншага чалавека адпавядала тым адносінам, якія складваліся з ім далей?

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

Успрыманне людзьмі адно аднаго

Эфект арэолу	Паводзіны іншых людзей ацэньваюцца на падставе вобраза, які склаўся раней. Першае спрыяльнае ўражанне прыводзіць да пазітыўнай ацэнкі яшчэ не вядомых якасцей чалавека, і наадварот, агульнае неспрыяльнае ўражанне правакуе перавагу негатыўных ацэнак
Эфекты першаснасці і навізны	Пры ўспрыманні незнаёмага чалавека пераважае першая вядомая інфармацыя пра яго (эфект першаснасці), а пры ўспрыманні знаёмага чалавека найбольш значнай аказваецца апошняя інфармацыя пра яго (эфект навізны)
Эфект праекцыі	Людзі прыпісваюць іншым тыя якасці, эмоцыі і перажыванні, якія ёсць у іх саміх. Прыемнаму суразмоўцу чалавек прыпісвае свае вартасці, а непрыемнаму — свае недахопы

Успрымаючы іншага чалавека, мы часта кіруемся стэрэатыпамі — звыклымі для нас поглядамі. **Стэрэатып** (ад стар.-грэч. *στερεός* «цвёрды» + *τύπος* «адбітак») — устойлівыя і спрошчаныя ацэначныя ўяўленні пра групу людзей (пэўнага полу, расы, этнічнай прыналежнасці, веравызнання, узросту, прафесіі і інш.) і адпаведнае стаўленне да гэтай групы і сітуацый, з імі звязаных. Стэрэатыпы фарміруюцца не столькі як вынік нашага асабістага досведу, а ў першую чаргу як вынік уздзеяння ўжо сфарміраваных уяўленняў, грамадскай думкі, замацаванай у кнігах, кінафільмах.

Паняцце «стэрэатып» у 1922 г. увёў у навуковы ўжытак амерыканскі вучоны і пісьменнік Уолтэр Ліпман. ■

Навуковец вылучыў наступныя ўласцівасці стэрэатыпаў: схематычнасць і спрошчанасць — стэрэатыпы толькі часткова адлюстроўваюць рэальнасць; памылковасць — стэрэатыпы скажаюць

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

разгляданы аб’ект; шырокае распаўсюджанне — стэрэатыпы рэдка аднаўляюцца адным чалавекам; устойлівасць і працягласць — для змены або разбурэння стэрэатыпа неабходны час. Навуковец звяртаў увагу на тое, што стэрэатып пачынае дзейнічаць яшчэ да таго, як уключаецца розум чалавека. Менавіта таму стэрэатып часта адносяць да забабонаў.

Схема стэрэатыпа

Успрыманне	Ацэнка	Эмоцыя	Дзеянне
Што менавіта мы заўважаем у іншым чалавеку	Як мы ацэньваем тое, што заўважылі	Як мы перажываем тое, што ацэньваем	Што мы ў выніку робім або перажываем

Працягніце, не задумваючыся, наступныя фразы. З дапамогай схемы патлумачце, як працуюць гэтыя стэрэатыпы.

- Усе бландзінкі...
- Мужчыны ніколі не...
- Пажылыя людзі заўсёды... ■

Стэрэатыпы, калі да іх не ставіцца крытычна, прыводзяць да спрошчанага ці нават скажонага разумення іншага чалавека, да ўзнікнення прадузятасцей і нават дыскрымінацыі. Напрыклад, калі вы адмовіліся ехаць у таксі, таму што за рулём знаходзіцца жанчына, то гэта праява прадузятасці і несправядлівасці. Варта заўважыць, што дадзены стэрэатып не пацвярджаецца статыстыкай дарожна-транспартных здарэнняў. Існаванне стэрэатыпаў шмат у чым падтрымліваецца дзякуючы СМІ.

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

Ці спрыяюць медыя стэрэатыпізацыі ўспрымання людзей?

Правядзіце пошук у інтэрнэце на запыт «уборка». Якія малюнкі будуць пераважаць у выніках — мужчынскія або жаночыя? Чым гэта можна растлумачыць? ■

Задумаемся, ці будуць паспяховымі адносіны з іншымі людзьмі, калі ў выбары таварышаў для важнай справы, сяброў ці каханага чалавека кіравацца стэрэатыпамі.

Узаемадзеянне людзей у малых групах. Акрамя міжасобасных стасункаў, якія маюць на ўвазе зносіны двух людзей, значную частку часу мы праводзім ва ўзаемадзеянні ў малых групах. Як правіла, да такіх груп адносяць сям'ю, школьны клас, кампанію сяброў. *Малую групу* можна вызначыць як нешматлікую па складзе, яе ўдзельнікі аб'яднаны агульнай дзейнасцю і знаходзяцца ў непасрэдных асабістых зносінах, што з'яўляецца асновай для ўзнікнення эмацыйных адносін, групавых нормаў і групавых працэсаў. Асноўным крытэрыем для таго, каб аднесці тую ці іншую групу да малой, з'яўляецца магчымасць непасрэдных асабістых зносін удзельнікаў групы паміж сабой.

Па характары арганізацыі групы дзеляцца на фармальныя і нефармальныя. У *фармальнай* групе пераважае знешняя арганізацыя (усталяваная звонку). Як правіла, фармальныя групы існуюць як частка больш буйной арганізацыі. Прызначаны кіраўнік выступае як пасрэднік паміж групай і больш высокім кіраўніцтвам, якое рэгулюе стасункі і мэты дзейнасці. У якасці фармальнай групы можа выступаць, напрыклад, школьны клас або працоўны калектыў аддзела ў буйной арганізацыі. *Нефармальная*

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

група вылучаецца перавагай унутранай арганізацыі. Такія групы ўзнікаюць стыхійна. У іерархіі нефармальнай групы існуюць: лідар; атачэнне лідара; асобы, якія прызнаюць лідара, але знаходзяцца за межамі яго атачэння, а таксама аўтсайдары.

Прыналежнасць да групы звязана з прыняццем нормаў і ўзораў паводзінаў, якія пераймаюць усе ўдзельнікі гэтай групы. Часам для ўваходжання ў малую групу чалавеку неабходна пэўным чынам скарэкціраваць свае паводзіны. Аднак не ва ўсіх выпадках групавыя нормы і каштоўнасці адпавядаюць перакананню чалавека.

Калектывізм

Згода з пазіцыяй групы ў выніку ўсвядомленага супадзення памкненняў асобы з мэтамі групы, свядомае служэнне калектыўным інтарэсам

Індывідуалізм

Прызнанне прыярытэту асобасных мэт і інтарэсаў перад калектыўнымі

Канфармізм

Прыстасаванне чалавека да прынятых групавых нормаў паводзінаў і дзейнасці пад уплывам рэальнага або ўяўнага ціску з боку іншага чалавека ці групы ў цэлым

Нонканфармізм

Імкненне адстойваць установкі, перакананні, якія супярэчаць тым, што пануюць у гэтай групе або грамадстве

Ці можна лічыць адмаўленне ўсіх групавых нормаў праявай сапраўднай незалежнасці, самастойнасці асобы? ■

Як відаць, групы адрозніваюцца рознымі нормамі і правіламі паводзінаў. Ёсць групы, у якіх склаліся спакойныя і сяброўскія адносіны паміж вельмі рознымі ўдзельнікамі, а ёсць групы, дзе існуе цкаванне, або *булінг* (ад англ. *bullying* — запалохванне) — сістэматычнае прыніжэнне, знявага, выключэнне са стасункаў, псіхалагічнае і фізічнае ўздзеянне на чалавека групай асоб. Для булінгу характэрны наступныя прыметы: сістэматычнасць, наўмыснасць, паўтаральнасць гвалту, няроўнасць сіл. Важна

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

разумець, што калі з чалавекам не вітаюцца, адмаўляюцца сядзець побач, адбіраюць, хаваюць і псуюць яго рэчы, то гэта здзек, а не жарт або гульня.

Чаму булінг — гэта хвароба ўсёй групы, а не праблема асобнага чалавека? ■

У групе ёсць агрэсары, якія пераследуюць, ёсць пацярпелыя, якіх крыўдзяць, і ёсць маўклівая большасць — назіральнікі, гледачы, якія дазваляюць усяму гэтаму адбывацца, баючыся трапіць на месца ахвяры. Ахвярай можа стаць любы: не важна, дужы ці слабы фізічна або псіхалагічна. Агрэсар ў булінгу — той, каму неабходна самасцвердзіцца за кошт іншых.

Цкаванне нельга спыніць аднаму, важна не маўчаць, звяртацца па дапамогу.

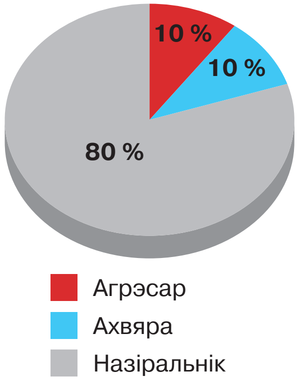

Напішыце пяць правілаў зносін у класе, якія вы лічыце важнымі для прадухілення булінгу. Абмяркуйце з аднакласнікамі атрыманыя спісы. Стварыце рэйтынг правілаў, размясціўшы іх ад самага папулярнага да найменш папулярнага. Дамоўцеся пра выкананне складзеных правілаў. ■

Лідарства. Лідарства — гэта здольнасць чалавека ўплываць на іншых людзей, каб знайсці падтрымку для далейшага дасягнення мэт. Лідарства з'яўляецца адным з найважнейшых пытанняў арганізацыі групавога ўзаемадзеяння. Пры гэтым трэба адрозніваць паняцці «лідар групы» і «кіраўнік групы».

***Лідар* — гэта аўтарытэтны ўдзельнік малой групы, асобасны ўплыў якога дазваляе яму адыгрываць галоўную ролю ў прыняцці групавых рашэнняў і ажыццяўленні сумеснай дзейнасці. Вылучэнне лідара — гэта стыхійны (неарганізаваны) працэс. У адрозненне ад лідара *кіраўнік* — гэта асоба, на якую афіцыйна ўскладаюцца функцыі кіравання групай і арганізацыя яе дзейнасці.**

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

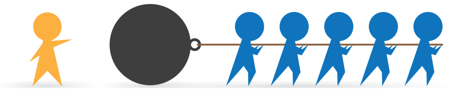

Кіраўнік

- Рэгулюе афіцыйныя адносіны
- Прызначаецца або абіраецца ў адпаведнасці з працэдурай
- Валодае больш стабільным становішчам і ў большай меры залежыць ад вышэйшага кіраўніцтва
- Прыняцце рашэнняў у многім абумоўлена задачамі, якія стаяць перад арганізацыяй
- Сфера дзейнасці шырэйшая, паколькі кіраўнік з'яўляецца прадстаўніком малой групы ў большай арганізацыі

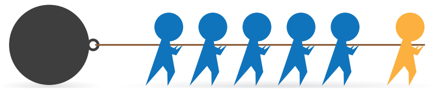

Лідар

- Рэгулюе міжасобасныя адносіны
- Вылучаецца стыхійна
- Валодае менш стабільным становішчам і ў значнай меры залежыць ад настрою групы
- Непасрэдна прымае рашэнні, якія тычацца групавой дзейнасці
- Сфера дзейнасці — у асноўным малая група

Безумоўна, найбольш спрыяльнай з'яўляецца сітуацыя, калі лідар і кіраўнік — гэта адзін чалавек. Аднак на практыцы часта здараецца так, што фармальны кіраўнік не карыстаецца аўтарытэтам. У гэткіх сітуацыях роля нефармальнага лідара пераходзіць да іншага ўдзельніка групы. Больш за тое, у розных сітуацыях у якасці лідара могуць вылучацца розныя людзі. Напрыклад, у школьным класе пры арганізацыі турыстычнага паходу лідарства возьме на сябе адзін вучань, а пры правядзенні дабрачыннай акцыі — другі.

Эфектыўнасць лідара шмат у чым абумоўлена характарам дзейнасці групы, складам удзельнікаў (іх кампетэнтнасцю, здольнасцю працаваць у камандзе), а таксама тымі прыёмамі і метадамі, якія ён выкарыстоўвае для выканання сваіх функцый. Сукупнасць гэтых прыёмаў і метадаў вызначаюць *стыль лідарства*. Вылучаюць тры асноўныя стылі лідарства: дырэктыўны, калегіяльны, ліберальны.

Дырэктыўны стыль характарызуецца жорсткасцю, патрабавальнасцю, адзінаўладдзем, перавагай уладных функцый, строгім

Правообладатель Адукацыя і выхаванне

кантролем і дысцыплінай, арыентацыяй на вынік, ігнараваннем сацыяльна-псіхалагічных фактараў. *Калегіяльны стыль* абапіраецца на давер, інфармаванне, творчасць, самадысцыпліну, свядомасць, адказнасць, заахвочванне, галоснасць, калектыўнае абмеркаванне і прыманне рашэнняў. *Ліберальны стыль* вылучаецца поўным даверам і перадачай функцый падначаленым, невысокай патрабавальнасцю. Можа быць выніковым, калі група характарызуецца высокай згуртаванасцю і адказнасцю. Варта адзначыць, што нельга ацэньваць той ці іншы стыль лідарства як добры ці дрэнны. Адзін і той жа стыль лідарства можа быць эфектыўны ў адной сітуацыі і неэфектыўны ў другой.

?

1. Канкрэтызуйце прыкладамі розныя ўзроўні міжасобасных адносін. Выкарыстайце ўводную інфаграфіку.
2. У якой з прапанаваных сітуацый гаворка ідзе пра булінг?
   - На перапынку некалькі юнакоў перакідваюць адзін аднаму сумку свайго аднакласніка, які імкнецца яе адабраць. Пасля званка ўсе разам, весела смеючыся і размаўляючы, адпраўляюцца на заняткі.
   - У кампаніі смяюцца з няўдалай фатаграфіі свайго аднакласніка ў сацыяльнай сетцы і пакідаюць пад ёй крыўдныя каментарыі.
3. Прывядзіце прыклады несправядлівасці з-за дзеяння ўзроставых і прафесійных стэрэатыпаў. Як пазбегнуць прадузятага стаўлення да сябе, іншых людзей?
4. Апішыце міжасобасныя адносіны і стыль лідарства ў тых групах, удзельнікам якіх вы з’яўляецеся. ■

Выканайце міні-праект «Мужчыны і жанчыны ў медыя». Прааналізуйце мужчынскія і жаночыя вобразы ў часопісах і газетах, на тэлебачанні, у кіно. Зрабіце падборку візуальных матэрыялаў. Выкарыстоўвайце памятку для выяўлення стэрэатыпаў пра жанчын і мужчын у медыя. ■

Правообладатель Адукацыя і выхаванне